

**“ВАБИ”, “САБИ” НЬ ЯПОНЧУУДЫН ГОО САЙХНЫГ ҮЗЭХ
ҮЗЛИЙН ИЛРЭЛ БОЛОХ НЬ
– Хайкү шүлгийн жишээгээр –**

Ц.Дэлгэрэхцэцэг¹⁶, Н.Билэг¹⁷ (МУИС, ШУС)

Товч агуулга: Японы хайкү шүлгийг орчуулга болон шүлэг зохиогдсон түүх зэрэгтэй нь уялдуудан судалж үзэхэд байгаль ертөнцийн үзэгдлээр төлөөлөн хүмүүний амьдралын утга учир, баяр гуниг, гоо сайхан зэрэг бүхий л зүйлийг илтгэж буй нь харагдана. Энэ утгаараа хайкү шүлэг нь япончуудын гоо сайхныг үзэх “Ваби”, “Саби” ойлголтын өвөрмөц нэгэн төлөөлөл болж байна.

Түлхүүр үг: хайкү шүлэг, “Ваби”, “Саби”, ертөнцийг үзэх үзэл, гоо сайхныг үзэх үзэл

Япончуудын ертөнцийг үзэх үзэл, гоо сайхныг үзэх үзэл нь “Ваби” (侘), “Саби” (寂), “Юүгэн” (幽玄) зэрэг тулгуур ойлголтоос бүрддэг. Дэлхий дахинд эдгээр ойлголт нь япон үгээрээ хэрэглэгддэг бөгөөд “Ваби” нь мөнх бус, түр зуурын, хоосон, үнэмлэхүй гоо үзэсгэлэнг, “Саби” нь байгалийн өнгө ба насжилтыг, “Юүгэн” нь нууцлагдмал, нарийн утга учиртай гоо үзэсгэлэнг илтгэдэг. Энэхүү гурван ухагдахуун япончуудын гоо зүйн үзлийн цөм хэсэг болдог байна. “Ваби”, “Саби” нь Японы уламжлалт соёл урлагтай гүн холбоотой байдаг ажээ. Цайны ёслол, японы цэцэрлэг, ваар, шавар эдлэл мөн уран зохиол тэр дундаа хайкү шүлэгт тусгалаа олсон байдаг байна. Япон хэл, соёлыг судалж буй хүмүүс энэхүү соёлын тулгуур ойлголтын талаар тодорхой хэмжээнд мэдэж, ойлгож байх шаардлагатай гэж хэлж болох юм. “Ваби”, “Саби” гэдэг үг нь утгаасаа эхлээд ойлгоход төвөгтэй ба хүн бүр олон янзаар ойлгож, тайлбарладаг, ялангуяа гадаадын хүмүүст бол оньсого мэт зүйл учраас энэ талаар дэлхийн олон орны судлаачид сонирхон судалсан байдаг.

Энэхүү өгүүлэлд “Ваби”, “Саби” нь Мацүо Башё, Ёса Бүсон, Кобаяши Исса зэрэг Японы алдарт хайкү зохиогчдын шүлэгт хэрхэн илэрч буйд дүн шинжилгээ хийхийг зорилоо. Монгол хэлнээ орчуулагдсан зарим шүлгийн орчуулгад дүн шинжилгээ хийхийн зэрэгцээ англи хэлтэн улс гүрний япон хэл, соёлын судлаачид “Ваби”, “Саби”-г хэрхэн ойлгож, тайлбарлаж, буулгаж буйг англи хэлнээ хөрвүүлсэн зарим шүлгийн орчуулгад ажиглалт хийсний үндсэн дээр ажиглахыг оролдлоо. Хайкү шүлэг 16-р зууны дунд үеэс “Ваби”, “Саби”

¹⁶ МУИС, ШУС, ХУС-ын ази судлалын тэнхим, доктор, дэд профессор

¹⁷ МУИС, Япон судлалын анги төгсөгч, орчуулагч

үзлийг түгээн дэлгэрүүлэх нэгэн хэлбэр болжээ. Хайкү шүлгээр дамжуулан “Ваби”, “Саби” үзлийг түгээх хэлбэр нь хамгийн энгийн бөгөөд хүртээмжтэй байсан тул өнөөдрийг хүртэл хадгалагдан ирсэн төдийгүй улам боловсронгуй болсоор иржээ. Бид 50 хайкү шүлгийг сонгон авч, япон ба англи хэлнээс хийсэн орчуулгыг ажиглан, хайкү шүлгэнд “Ваби”, “Саби” хэрхэн илэрч буйд анализ хийж үзлээ.

Аливаа үндэстний үзэл бодол, ертөнцийг үзэх үзэл нь тухайн улс орны хүмүүсийн шашин шүтлэгтэй гүн холбоотой байдаг. “Ваби”, “Саби” гэгч япончуудын гоо сайхныг үзэх үзэл бурхны шашны Зэн урсгалаас үүдэлтэй байдаг. Зэн-буддизм Хятад, Японд маш эрчимтэй хөгжсөн урсгал бөгөөд, өдгөө барууны ертөнцөд ч өөрийн гэсэн байр суурьтай байгаа төдийгүй дорно дахинд өвөрмөц сэтгэлгээний нэгэн чухал чиглэл болдог байна. Зэнгийн анхны их багшаас буддизмын мөн чанар юу болохыг асуухад: “Ямар ч ариун нандин зүйл үгүй **хов хоосон**” гэж хариулсан гэдэг. Зэн-г, хамгийн товчоор, бурхадын номлол ба бичигдэж барлагдсан ариун сударт бус, гагц өөрийн дотоод оюун билигт найдаж гэрээрэх учиртайг заасан, Буддагаас (магадгүй Бодидармаагаас хойш) гагцхүү шууд хэлбэрээр дамжиж ирсэн сургаал хэмээн ойлгож болно.”¹⁸ “Зэн бол амьдралын аахар шаахар зүйлд баригдахгүй, сэтгэлээ хүсэл шуналаар зовоохгүй явж, хязгааргүй эрх чөлөөг жинхэнэ утгаар амсч танихын урлаг юм.”¹⁹ Зэн-гийн үүднээс гэгээрнэ гэдэг нь аливаа баяр хөөр, айдас, шунал хүслээс өөрийгөө үүрд цэвэрлэж, туйлын амар амгаланг олох, түүнийхээ үрээр бүхий л хорвоогийн мөн чанар хоосон болохыг ухаарах явдал юм. Зэн урсгал болон “Ваби”, “Саби” нь хоорондоо салахын аргагүй шүтэлцээ холбоотой. “Ваби, “Саби”-гаар Зэн-г ойлгох боломж нээгдэх бол Зэн нь “Ваби”, “Саби”-г бий болгоход сэтгэлийн тэнхээ, тэмүүлэл өгдөг байна. Махаяна урсгалын үзэлд хорвоо ертөнцөөс тусгаарлагдаж энгийн амьдралруу шилжих санааг өөртөө агуулсан “Ваби”, “Саби” нь эерэг чанартай байдаг. Махаянагийн гол сургаал бол үг хэлээр жинхэнэ ойлголтыг хүлээж авах боломжгүй, харин “Ваби”, “Саби”-гийн жинхэнэ төрхийг аливаа үг хэлээр хүлээж авах биш харин бие сэтгэлээрээ мэдрэх нь хамгийн зөв арга гэж үздэг. Саймон Брауны тэмдэглэснээр “Ваби”, “Саби” нь хүмүүсийг янз бүрийн хэрэггүй бодолд автсанаас амьдралд өрнөж байгаа бүхнийг тэвчин хүлцэж, мэдрэмжээрээ амьдрах санааг агуулдаг”²⁰ хэмээжээ. Ийнхүү “Ваби”, “Саби” нь буддизмын Зэн урсгалын нэгэн илэрхийлэл болж байна. Байгалийн, хувирамтгай, өвөрмөц биетүүдээр хүрээлэгдэх нь биднийг жинхэнэ ертөнцтэй холбоо тогтоож, сэтгэл санаа үймсэн байдлаас ангижрахад тус болдог. Нөгөөтэйгүүр “Ваби”, “Саби” нь хамгийн энгийн зүйлийг сонирхож, түүний гоо сайхныг олоход сургадаг. “Ваби”, “Саби” нь элэгдсэн, хуучирсан бүхнээс сайхныг нь олж харахаас эхлэн бидний амьдралыг харах өнцгийг өөрчилдөг байна. Барууныхан аливаа юмыг төгс төгөлдөр, мөнхийн, тэгш хэмтэй байлгахыг хүсдэг бол Дорныхон

---

¹⁸ Г.Аюурзана, “Зэн буддизм: Амьдралаас ангижрахуй”, УБ., 2010, х. 5-6.

¹⁹ Г.Аюурзана, “Зэн буддизм: Амьдралаас ангижрахуй”, УБ., 2010, х.6.

²⁰ Simon G. Brown. “Practical Wabi Sabi”, UK, 2007 .

эсрэгээрээ эмх цэгцгүй, өө сэвтэй, элэгдсэн юмсыг байгаа чигээр нь хүлээн авдаг талтай.

“Ваби”, “Саби” гэдэг үгс угтаа хамт хэрэглэгддэггүй байсан бөгөөд тус тусдаа бие даасан утгатай аж. Цаг улиран өнгөрч, хүмүүний хорвоо ертөнцийг харах чиг өнцөг өөрчлөгдсөнөөр энэ хоёр бие даасан үг хамт хэрэглэгдэх болсон байна. Мөн энэ хоёр үгийн аль аль нь гоо сайхныг илэрхийлэх үг байгаагүй ажээ. “Ваби”, “Саби” гэх хоёр үгийг тус тусд нь авч үзье. “Wabi” (侘) нь япон хэлний “wabu” (侘ぶ) буюу гунигтай байх, ганцаардах, сэтгэл санаа зовних гэсэн үйл үгээс нэр болж хувирсан хэлбэр юм.²¹ Нийгмээсээ холдож байгаль дунд ядуу тарчиг, хоосон амьдарч ганцаараа шаналахыг илэрхийлнэ. Аяндаа “Ваби” нь ядуу хоосон, дутуу дулимаг дундаас сэтгэлийн таашаалыг олж авах гэсэн үзлийг илэрхийлдэг болсон байна. Мөнх бус байдал, үнэмлэхүй гоо сайхныг бас илтгэдэг. Японы эртний “Ман-ёошүү” (万葉集) хэмээх алдарт шүлгийн цоморлигт “wabishi” (わびし), “wabu” (わぶ) гэх үгс гардаг ба аль аль нь хайр дурлал бүтэлгүйтсэнээс болж шаналж буй байдлыг илэрхийлдэг байснаас биш гоо сайхны үнэлэмжийг илэрхийлдэггүй байжээ. “Ваби” нь санаснаар болдоггүй, уйтгар гунигаар дүүрсэн амьдралтай байсан ч тэр дундаас амьдралд дурлах сэтгэл төрөн гарч, дээр нь намар, өвлийн улирал нэмэгдэж эгэл жирийн гоо сайхан, сэтгэл санаанаас урган гарсан гоо үзэсгэлэнгийн мэдрэмж болж хөгжсөн байна. Өөрөөр хэлбэл, угтаа үзэн ядаж байгаа, дургүйцэл, харууссан байдлыг илэрхийлж байсан “Ваби” нь дундад зууны (中世) үед дутуу дулимаг гоо сайхныг илэрхийлэх шинэ ойлголт болон өөрчлөгджээ. Дундад зууны үед Буддын шашны Зэн урсгалын нөлөө газар авч, хүмүүс тэргэл сараас илүү үүлэн дунд орсон бүдэгхэн харагдах сарыг шимтэн ширтэх болжээ. Ингэснээр бүрэн бүтэн бус, төгс биш зүйлийн гоо сайхныг нээж чадсан байна.²² Буддизм Японд орж ирснээс хойш хүмүүс ил тод байгаа баялгаас илүүтэйгээр дотоод сэтгэлийн, оюун санааны цогцоос амьдралын жинхэнэ бодит байдлыг олохыг эрмэлзэж эхэлсэн. Цайны ёслол анх бий болохдоо буддын шашины Зэн урсгалын үзэл бодлын нөлөө ихтэй байсан тул “Ваби” гэдэг ойлголтыг эрхэмлэдэг болжээ. “Ваби” гэж юу вэ гэвэл гаднаа гялалзсан биш харин даруухан, навсарсан зүйлийг илүүд үзэж түүн дотроос үзэмжийн төгөлдрийг хайж олох гэсэн ойлголт юм.”²³ Улмаар “Ваби” нь японы цайны ёслолын (茶道) “Ваби цай” (侘び茶) хэмээх ойлголт бий болоход нөлөөгөө үзүүлж хурдацтай хөгжсөн байна.

“Sabi” (寂) нь “sabu” гэх хуучрах, элэгдэх, уусах, зэврэх гэсэн үйл үгийн нэршсэн хэлбэр юм. Эртний гоо сайхныг тодорхойлох зэвэрсэн, хуучирсан, уйтгар гунигтай байдлыг өөртөө агуулна. Дундад зууны үеэс “Ваби”-тай зэрэг хөгжиж гоо сайхны ойлголт хэмээн тооцогддог болжээ. Элэгдсэн, зэвэрсэн юм улам сайхан болж, байгаагаасаа илүү үзэсгэлэнтэй болж ирэхийг “Саби” гэнэ. “Саби” бол хүний сэтгэлийн гүнээс гарсан, цаг хугацаа өнгөрөх тусам элэгдэж

²¹ 松本明監修「大辞泉」小学館1995、p. 2856.

²² “Encyclopedia: Nipponica” 2011, p.822.

²³ <http://tarxi.blog.gogo.mn/read/entry235309>

буй оюун санааны хэлхээ ойлголт билээ.²⁴ Мөн байгалийн өнгө зүс хэрхэн өөрчлөгдөж байгаа байдал, хөгшрөлт, насжилт зэргийг илтгэдэг. Энэ гоо сайхны ойлголт нь японы яруу найраг тэр дундаа хайкү шүлэгт их хэрэглэгддэг байна. Ийнхүү, “Ваби Саби” нь төгс бус, түр зуурын, гүйцэд биш, энгийн, даруу юмсын гоо үзэсгэлэнг илтгэдэг байна. “Ваби Саби”-г дараах үгээр илэрхийлж болно: эгэл, сэтгэлд дотно, энгийн даруу, засварлаагүй, дутуу дулимаг, хөндөгдөөгүй, түр зуурын гэх мэт. Нэгэн судлаачийн тэмдэглэснээр “Ваби”, “Саби” бол эрээн бараан амьдралаас сайхныг нь олж харан, муу муухайг тэвчин хүлцэж, үхэх төрөхийн ертөнцөд байгалийн хуулийг даган уналт, сэргэлтийн аль алийг хүлээн авах ойлголт юм” гэсэн байна.²⁵ “Ваби”, “Саби” бол тайлагдах гэж тэвчээртэй хүлээж буй тайван амгалан, даруухан, нуугдмал гоо үзэсгэлэн. Сэтгэл татам боловч ил тод биш, урт хугацааны турш дэргэд байгаа, тайлж чадаагүй гоо үзэсгэлэн юм. Бидний өмнө ил байгаа хэрнээ гоо үзэсгэлэн нь дотроо байгаа оршихуй.

Дорно дахины яруу найргийн өвөрмөц нэг хэлбэр бол Японы хайкү билээ. Хайкү (俳句) бол Японы богино мөрт шүлгийн нэр бөгөөд 15-р зууны үед танка²⁶ шүлгийн (短歌) нэгэн хувилбар болон үүсэж, 16-р зууны дундуур бие даасан төрөл болжээ. Хайкү шүлэг нь өөрийн гэсэн өвөрмөц онцлогтой, гол төлөв таваас долоон үгээр бүтэх бөгөөд найман үгтэй байх нь ховор тохиолдоно. “Хайкүгийн гурван мөрийн үеийг тодорхойлоход 5-7-5 буюу эхний мөр 5 үетэй, хоёр дахь мөр 7 үетэй, гурав дахь мөр 5 үетэй байна. “Хайкү шүлгийн утга санааг ойлгохын тулд жилийн улирлын байдал, өнгө аястай холбож бодвол амархан ойлгогддог ажээ. Ер нь япон яруу найрагт шүлгийн бүтэц нь мөрийн жигд хэмнэл бөгөөд толгой буюу сүүл холбох шаардлага байдаггүй. Хайкү шүлгийг үүсгэн бүтээгч нь японы сонгодог яруу найрагч Мацүо Башё (松尾芭蕉) билээ. Башёгийн уран бүтээлд хайкү жинхэнэ бодит хэлбэр, шүлэглэх ёс гуримаа олсон байдаг. Японы яруу найргийн түүхэнд “Башёгийн сургууль” буюу өөрийн барилыг дагагч олон яруу найрагч төрүүлсэн энэ уран бүтээлч 1644-1694 оны хооронд амьдарч байжээ.”²⁷ Башё хайкү хэлбэрийн яруу найргийн мэргэжлийн багш байсан бөгөөд японы яруу найрагт хайкү хэлбэрийн шүлгийг цэцэглэлтийн дээд шатанд гаргаж чаджээ. Тийм учраас Мацүо Башё гэдэг нэр бараг япон яруу найраг гэсэнтэй адил ойлгогдох болж түүний “Хуучин цөөрөм” гэдэг хайкү гарсан цагаасаа эхлэн япон яруу найргийн “үлгэр жишээ шүлэг” болжээ. Өөрөөр хэлбэл хайкү шүлгийн ойлголтын суурь загвар болсон гэж үздэг.

Хайкү шүлгэнд дөрвөн улирал их чухал байр суурь эзэлдэг. Харамсалтай нь бид жилийн турш хамгийн дуртай улирлаа сонгож амьдарч болохгүй. Өвлийн хамгийн хүйтэн үе, зуны хамгийн халуун үеийн амьдрал тийм ч таатай биш. Гэхдээ жилийн дөрвөн улирлын өнгө аясыг өөртөө шингээсэн хайкү нь тэр

²⁴ “Encyclopedia: Nipponica” 2011. p.224.

²⁵ http://translationclub.blogspot.com/2013_11_01_archive.html

²⁶ “Танка” нь Японы яруу найргийн анхны хэлбэр. VII зууны үед бие даасан төрөл болсон.

5-7-5-7-7 үеэр бичигдэх 31 үе задгай шүлэг. Үгчлэн орчуулбал “Богино дуу” болно.

²⁷ “Дэлхийн шилдэг яруу найраг : Японы яруу найраг”, УБ., 2005, х.15

чигээрээ амьдралыг тусгасан байдаг. Гуравхан мөрөнд амьдрал шингэсэн байдаг нь хайкүгийн хамгийн гайхалтай шинж чанар гэж хэлж болно. Тиймээс улирлын үг хайкү шүлгэнд заавал байна. Түүнчлэн хайкү шүлгэнд агшин зуур гэнэтийн болж өнгөрсөн байгалийн үзэгдлийг хөгтэй, даажигнасан маягаар бичсэн байдаг бөгөөд үг дундуур нь заагтай, тасалсан хэлбэртэй байдаг байна.

Ингээд “Ваби”, “Саби”-гийн утга өнгө аясыг агуулсан зарим хайкү шүлэгт ажиглалт хийж үзье.

1. 樿の木の花にかまはぬ姿かな (Basho - 1685)

Kashino kino hanani kamawanu sugatakana

An oak tree –

A loof from flowers

Its figure looks. (орч: Т.Saito & W.R.Nelson)²⁸

Интоорын цэцгийг ажих ч үгүй

Ихэмсэгхэн зогсох нь

Идэрмэг ганц нарс аж. (орос хэлнээс орчуулсан Ж.Лхагваа)²⁹

Энэ нь хаврын улирлыг илтгэсэн хайкү байна. Башё 1685 онд кимоно наймаалдаг чинээлэг, хайкү шүлэгч Мицүи Шүүфүүгийн (三井秋風) очихдоо энэхүү хайкүг бичжээ. Гэрт нь очиход баян тансаг амьдрах бус анир чимээгүй, амгалан байдалд дурлаж тайван амьдарч байгааг нь хараад нарс модны мөчиртэй зүйрлүүлж энэ шүлгээ бичжээ. Хаврын сайхан цэцэгс үзэмжээрээ хэний ч сэтгэлийг булаамаар байвч тэр дунд байгаа харлаж буй ганц нарсны мод тэр цэцэгсээс ч илүү сэтгэлд ойр дотно санагдана. Ямар ч гоо чимэг өөртөө зүүгээгүй мөртлөө энгийн хоосон байдал нь “Ваби” чанарыг агуулж байна. Олон сайхан цэцэгсийн дунд байхаар өөрөө ч гэсэн өөрчлөгдөөд гоё болох биш, үргэлж байсан байдлаараа одоо ч хүртэл байгаа, магадгүй он цагийн аясаар хуучирч хатаж байгаа нь “Саби” чанарыг илтгэж байгаа аж. Башё-д Мицүи баян хүний хувьд өөрийн хөрөнгө мөнгөөрөө илүү тансаг амьдралыг бий болгож болох байсан ч жирийн амьдралын хэв маягийг сонгосон нь гайхалтай санагдаж ийнхүү шүлэглэсэн болов уу.

2. 柳散り清水かれ石ところどころ (Buson - 1743)

Yanagichiri shimizu kare ishi tokorodokoro

The willow's bare

The stream's dry

Here and there, stones. (орч: Т.Saito & W.R.Nelson)³⁰

Бургас булгарчээ

Горхи ширгэжээ,

Нүцгэн чулууд... (орос хэлнээс орчуулсан Г. Аюурзана)³¹

²⁸ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.16.

²⁹ “Дэлхийн шилдэг яруу найраг : Японы яруу найраг”, УБ., 2005, х.32.

³⁰ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.177.

³¹ “Дэлхийн шилдэг яруу найраг: Японы яруу найраг”, УБ., 2005, х.117.

Намрын улирлыг илтгэсэн хайкү. Бүсон нь яруу найрагч Сайгёо (西行) - гийн жигтэйхэн шүлэглэж магтсан байдаг нэгэн горхины хөвөөн (遊行柳) дээр очтол тэнд байдаг мөнөөх алдарт уд мод нь ч нүцгэрч, “урсаж” байсан гол горхи нь ч ширгэж, чулуу нь энд тэнд ил харагдаж байжээ. Энэ бол уйтай намрын дүр төрхийг илэрхийлсэн шүлэг юм. Хорвоогийн жамаар юм ирж буцдаг байдлыг тодорхой харуулсан байна. Нэгэнтээ гоо сайхан цогц байсан зүйл тэр чигээрээ булгарч, хатаж, нүцгэрсэн байдал нь “Саби” чанарыг илтгэж байна. Харин шүлэг нь бүхэлдээ “Ваби” чанарыг агуулж байгаа талтай. Учир нь аливаа юм хорвоогийн жамаар уусч алга болсон ч эгэл даруу байдлыг хадгалж байгаа хэрнээ хөнгөн гунигт автуулж байгаа учраас тэр болов уу.

3. 落花とぶ時の外には生きられず (Seishi - 1955)

Rakka tobu tokino sotonowa ikirarezu

Blossoms in the air -

Unable to stay longer

and still escape time. (орч: Т.Кодара & А.Н.Маркс)³²

Цэцэг хагдран унах нь хорвоогийн жам

Цэл залуу нас улиран одох нь хүний жам. (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Хаврын улирлыг илтгэсэн хайкү. Сакүра цэцэг унаснаар агаарт дэлбээ нь нисэж байна. Тэр нисэх хөдөлгөөн нь цагийн аясаар хагдран унаж байгааг илэрхийлнэ. Энэ нь зөвхөн цэцэг ургамалд ч биш хүмүүн бидэнтэй холбоотой. Бид цаг хугацаанаас зугтаж чадахгүй. Япончуудын хайрлаж явдаг сакүра цэцэг бүтэн дэлгэрсэн байхдаа гоё ч тэдний хувьд унаж байгаа нь илүү сайхан санагддаг гэлтэй. Учир нь энэхүү гоо сайхныг харах байдал “Ваби”, “Саби” аль алинтай нь холбогдож, түрхэн зуурын амьтай зүйл салхинд туугдаж алга болж байгаа нь гоо үзэсгэлэнтэй санагддаг байна. Зохиогч ургамал цэцэг ч, хүмүүн бид ч өгөгдсөн цаг хугацаанд амьдарч цэцэглэж унаж байдаг бөгөөд энэ бүхэн үүрдийнх биш түрхэн зуурынх учраас илүү нандин санагдаж шүлэглэсэн болов уу.

4. 古池や蛙飛び込む水の音 (Basho - 1686)

Furuike ya kawazu tobikomu mizuno oto

An old pond –

A frog dives in

Water sound. (орч: Т.Сайто & В.Р.Нелсон)³³

Хуучин цөөрөм,

Мэлхий үсэрч

Ус цалгилаа (орч: А.Долин)³⁴

³² “The Essence of Modern Haiku: 300 Poems by Seishi Yamaguchi”, Mangajin, 1993, p.134.

³³ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.18.

³⁴ Д.Мандах “Япон уран зохиолыг монгол хэлнээ орчуулсан туршлага, зарим шинэлэг асуудал”, УБ., 2010, х.103.

Намрын улирлыг илтгэсэн хайкү. Башёгийн энэ хайкү японы богино шүлэгт шинэ эрин үеийг нээсэн гэдэг. Яруу найрагч хавар цаг цөөрмийн дэргэд сууж байтал нам гүмийг эвдэн ус цалгих дуу дуулдаж мэлхий үсэрчээ. Энэ агшин зуурын юмыг Башё олж хараад шүлэглэсэн байна. “Хэрэв цочоох чимээ гарахгүй бол хязгаар эцэсгүй нам гүмийг хэн ч анзаарахгүй. Зэн-гийн үүднээс, нам гүм, чимээ анир хоёр хамтдаа ертөнцийг бүхэлд нь илтгэнэ. Нам гүм бол ахуйн аар саар хүсэл шуналаас нэгэнт ангижирсан дотоод сэтгэлийн бэлгэдэл. Гэвч тэр нам гүмийг танихад чимээ хэрэгтэй. Нөгөө талаас энэ хайкү-цаг хугацааны тухай эргэцүүлэл. Эртний цөөрөм бол үүрдийн, тийш үсэрсэн мэлхий бол зуурдын гэсэн санааг бэлгэдэж байна. Шүлэгт өнө мөнхийн болоод агшин зуурын мөн чанар нэг дор илэрхийлэгджээ. Гэхдээ мэлхий үсэрснийхээ дараа ахиад л нам гүм, ахиад л өнө мөнхийн чанарт яруу найрагч шургав. Тэр юунд ч автаж, хаашаа ч хэлбийлгүй, бүхнийг буй байгаагаар нь л харж өгүүлж байна”³⁵ гэж Г.Аюурзана тэмдэглэжээ. Ихэнх хайкү шүлгийн загвар шиг зохиогчийн дүрслэл нь байгалийн жижигхэн нэг хэсгийг аваад түүнийг дүрсэлсэн байдал нь цаанаа маш ихийг илтгэж байна. Хуучин цөөрөм нь жирийн нэгэн хуучин японы цэцэрлэгт байгаа цөөрөм байж болох ч биднийг хүрээлж буй өнө мөнхийн зүйлийг ч илэрхийлж байх магадлалтай. Мэлхийний гаргаж буй дуу чимээ амьдралаас үхэл рүү шилжиж буй агшиныг илэрхийлсэн байж болох юм. Үүнээс “хуучин цөөрөм” гэх энгийн нэгэн илүү дутуу чимэггүй газар гэдгээрээ “Ваби”, анир чимээгүйгээс чимээтэй, буцаад анир чимээгүйрүү шилжиж байгаа гэдэг утгаараа, мөн “хуучин цөөрөм” гэдгээрээ “Саби” чанарыг агуулж байна гэж ойлгож болох юм.

5. よしあしの日も行水や古暦 (Buson - 1768)

Yoshiashino himo yukimizu ya furugoyomi

Good days, bad days

Flow like water –

An old calendar. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)³⁶

Уйтай дуутай өдрүүд

Урсах голын хамт өнгөрөн одоход

Хуучин хуанли л үлдэнэ. (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Өвлийг илэрхийлсэн хайкү. Өдөр хоногууд өнгөрч, өнөөдөр хэлсэн хийсэн бүхэн өчигдөртэй хамт алга болно. Өнөөдөр орсон цас маргааш гэхэд хайлсан байна. Үүнд хуучрах, зэврэх гэсэн утгаар “Саби” чанар агуулагдаж байна. Мөн голын ус шиг түргэн хугацаанд урсан алга болдог өдөр хоногуудыг би зогсоож чадахгүй, надад үлдэх юм энэ хуанли л байна гэсэн бага зэргийн гунигийг илэрхийлж мөн хүлээн зөвшөөрч байгаа нь “Ваби” болох юм.

6. あかあかと日はつれなくも秋の風 (Basho - 1689)

Akaakato hiwa tsurenakumo akino kaze

³⁵ “Японы Утга Зохиолын Симпозиум”, х.62.

³⁶ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.228.

Red and bright
The pitiless sun
And yet the autumn wind. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)³⁷
Хурц улаан нар
Тодоос тод гэрэлтэвч, цаанаа л жихүүн
Намрын салхи (орос хэлнээс орчуулсан Г.Аюурзана)³⁸

Намрын тухай өгүүлсэн хайкү. Хятадын Тан улсын яруу найргийн аргаар бичигдсэн энэхүү шүлэг нь урт удаан халуун зун үргэлжилсний эцэст “одоо намрын улирал болчихоод байхад ямар ч өөрчлөлтгүйгээр халж” байгаа санааг өгүүлжээ. “Гэхдээ намар болсон гэсэн шиг намрын салхи үлээж хөнгөн гуниг төрүүлнэ.”³⁹ Энэ хайкү он цаг, улирлын өөрчлөлтийг өгүүлж байна. Намрын салхи сэтгэл гэгэлзүүлж жаахан уйтгар нэмэх ч түүний зэрэгцээ намрыг тэсэн ядан хүлээж буйг илтгэснээр “Ваби” ,“Саби” чанарыг гаргаж байна гэж үзэж болох юм.

7. この道や行く人なしに秋のくれ (Basho - 1694)

Konomichiya ikuhito nashini akino kure
This road
No travelers pass along –
Autumn dusk. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁴⁰
Зөрж өнгөрөх хүн үгүй
Уйтай намрын
Урт зам. (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Намрын хайкү. Энэ шүлгийг зарим хүн “Надтай адил хайкү шүлгийн замыг дагах хүн байхгүй” гэсэн ганцаардлаасаа болж шаналж буй” гэж ойлгодог. Гэхдээ Башёгийн зохиосон шүлгээс “Ваби саби”-г олж харья гэвэл “ганцаардлаасаа болж шаналах” биш “ганцаараа байгаадаа баярлах” ч байж болох юм. Заавал “энэ зам” гэдэг хэсгийг “хайкүгийн зам”, “ганцаардал”-ыг “гунигтай” гэх мэт баригдмал байдлаар ойлгох нь учир дутагдалтай. Зохиолч “Хэн ч алга. Энэ сайхан байгаль дунд орж алсыг харна гэдэг юутай сайхан билээ!” гэж инээмсэглэнгээ алхаж байгаа нь төсөөлөгдөнө. Ганцаараа байна гэдэг муу хэрэг биш, харин ч ганцаараа байх нь тайвнаар байгаль дэлхийтэйгээ харьцаж, сэтгэлийн таашаал авах боломжийг нээж өгч байна. Угтаа энэхүү дотоод сэтгэлийн байдал нь “Ваби” ,“Саби”-гийн мөн чанарыг илтгэж байгаа болов уу.

8. 屋根ひくき宿うれしさよ冬ごもり (Buson - 1769)

Yanehikuki yado ureshisa yo fuyugomori
With its low roof
Happy am I with this house –

---

³⁷ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.151.

³⁸ “Дэлхийн шилдэг яруу найраг : Японы яруу найраг”, УБ., 2005, х.113.

³⁹ 「古典日本文学29: 松尾芭蕉集 上」筑摩書房、1976、p.192.

⁴⁰ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.153.

Winter hibernation. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁴¹

Хуучин муу намхан дээвэртэй ч

Хоргодох гэр минь байхад

Хүйтэн өвөл ч жаргалтай. (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Өвлийг илтгэх хайкү. Зохиогч өөрийн муу намхан гэрийнхээ муудсаныг нь өгүүлж, хүйтнийг тэсвэрлэх аргагүйгээ дөвийлгөж бичиж болох байсан боловч харин ч эсрэгээрээ “байгаа нь их юм” гэсэн санааг гаргажээ. Хуучирч муудсан гэсэн санаагаараа “Саби”-гийн элемент байгаа бөгөөд тэх ядуухан амьдралдаа сэтгэл хангалуун байгаа утгаараа “Ваби”-г гаргажээ.

9. 枯れ枝に鳥のとまりけりや秋の暮 (Basho - 1680)

Kareedani karasuno tomarikeri akinokure

On a leafless branch

A crow –

Autumn dusk. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁴²

Хоосон цулгүй мөчир дээр

Хон хэрээ суух нь

Намрын орой санж. (орос хэлнээс орчуулсан Ж.Лхагваа)⁴³

Намар. Зохиогч усан будгийн зургийн сэдвийг бодоод зохиожээ. Энэ хайкүг олон яруу найрагч, орчуулагчид “Хүний сэтгэлийн харанхуйлал, уйтгарт дүр төрхийг уран сайхны нарийн, өндөр дээд мэдрэмжээр илэрхийлсэн” гэж дүгнэсэн байдаг. Г.Аюурзана “...Энгийн бөгөөд гайхамшигтай. Илүү юу ч үгүй. Нүцгэн мөчир гэхийг бодоход намар нилээн орой байж. Орой, намрын үдэш. Нам гүм ганц агшин. Бараан мөчир, хар шувуу, үдэш бүхий л орчлон өнгөө алджээ. Байгалийн төрхөнд хүний сэтгэлийн хязгааргүй гүн гуниг шингэжээ. Хэрээ биш яруу найрагч ганцаардсан нь мэдэгдэнэ”⁴⁴ гэж тэмдэглэсэн байдаг. Бодит оршихуй талаас нь харвал навсгар хэрээ, цулгүй мөчир нь “Саби”-г илтгэж байгаа бол шүлэг тэр чигтээ ганцаардал, уйтгар гунигийг илэрхийлж байгаа нь “Ваби” чанарыг агуулж байна.

10. 老鹿の眼のただふくむ涙かな (Iida -)

Ojikano meno tadafukumu namidakana

Empty tears seen

in the eyes of

the old deer (орч: D.Jackson)⁴⁵

Цагтаа чи залуу явсан

Цагийн аясаар тэд ч бас хөгширнө

Хөгшин буга минь чи юунд уйлаам. (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

⁴¹ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.225.

⁴² Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.136.

⁴³ “Японы утга зохиолын симпозиум: илтгэлийн эмхтгэл”, УБ., 2005, х.34.

⁴⁴ “Дэлхийн шилдэг яруу найраг III боть: Японы яруу найраг”, УБ., 2005, х.103.

⁴⁵ 「御詠えシリーズ第二集: 俳句の美」2010、p.24-25.

Намрыг илтгэсэн хайкү. Яруу найрагч намар нэгэн хөгшин бугыг олж хараад өөрийгөө харж буй мэт санагджээ. Тэр буга нь нүдэндээ нулимстай байсны дээр залуу бугатай нөхөрлөх гэж араас нь давхисаар байгаад хэт ядарчээ. Энэхүү бугыг хараад яруу найрагч бүхий л амьтай зүйлийн хувь тавиланг ойлгож ухаарчээ. “Ваби”, “Саби” чанар хүн амьтны хувь тавиланг ойлгосонд оршино. Нэг нь ирж нөгөө нь буцдаг хорвоод түрхэн зуур амьдрах юм даа гэсэн санааг өгүүлж байна.

11. 猿を聞く人捨子に秋の風いかに (Basho -)

Saruwo kiku hito sutegoni akino kaze ikani

Those who listen for the monkeys:

What of this child

in the autumn wind?⁴⁶ (орч: Barhill)

Хүүхдийн уйлах чимээ сонсогдоно...

Намрын жихүүн салхинд

Хаягдсан хүүхэд хөөрхий (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Зохиогч Фүжи голын эргээр алхаж яваад хаягдсан өрөвдөлтэйгээр уйлж буй хүүхдийг олж харжээ. Эцэг эх нь хүнд хорвоогийн зовлонг дааж тэсэлгүй хүүхдээ хэсэгхэн зуур амьдраад өнгөрөх шүүдрийн дусал мэт амьдар гээд хөсөр хаясан нь энэ үү гэж бодоод эмзэглэжээ. Тэр хүүхэд өнө мөдгүй намрын салхинд туугдах гэж буй мэт харагдсан тул халааснаасаа идэх юм гаргаж ирээд энэ мөрүүдийг уянгалуулжээ. Яагаад ийм юм болсон юм бол? Эцэг нь хүүхдээ үзэн ядаж эсвэл эх нь үл ойшоосон явдал уу? Гэхдээ ингэж бодож болохгүй. Энэ бол зүгээр л тэнгэрээс заяасан хүүгийн хувь заяа биз ээ.

12. いかのぼりきのうの空の有り所 (Buson - 1769)

Ikanobori kinouno sorano aridokoro

A kite flies –

In the same place

As in yesterday's sky. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁴⁷

Тэнгэрт хөөрөх цаасан шувуу

Тэр л байрандаа

Тэр нэгэн өдрийн тэнгэрийг санагдуулна (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Өвлийн хайкү. Яг одоо нүдний өмнө цаасан шувуу хийсч байна. Хүйтэн жавартай өдрийн гэрэлд салхины аясаар гунигтайхан найгаж байна. Үүнийг хараад өчигдрийн тэнгэр санаанд оров. Гэтэл тэр өчигдрийн тэнгэр хаачив? Байхгүй юм бол одоо харж байгаа өнөөдрийн тэнгэр маргааш хаачих юм бол? Өчигдрийнх ч өнөөдрийн ч тэнгэр тэгээд тэрний дараагийн өдрийн тэнгэр хаачихыг ч бид мэдэхгүй. Гэхдээ одоо байгаа цаасан шувууг хөдөлгөх салхины

---

⁴⁶ <http://matsuobasho-wkd.blogspot.com/2012/07/kodomo-children.html>

⁴⁷ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.40.

аясыг би мэдрээд өчигдөр ч өнөөдөр ч энэ газар дээр бат оршино гэсэн санааг илтгэж байна.

13. 寂として客の絶間のぼたん哉 (Buson - 1774)

Sekitoshite kyakuno taemano botankana

Calm and alone

In the intervals between visitors

A peony. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁴⁸

Ирсэн зочид буцаж

Ганцаар суух зуур

Цээнэ цэцэг нүдэнд өртлөө. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

“Зочид ирээд хөл хөдөлгөөн ихтэй байгаад явсны дараа арай л гэж нэг тайван болтол өнөөг хүртэл анзаарч харж байгаагүй цээнэ цэцгийг хараад гайхав” гэсэн шүлэг нь хүмүүний амьдралын баярт, гунигт аливаа үйл явдал болоод л өнгөрнө, тэр дунд тохиох зуурдын агшин амьдралын мөн чанарыг илтгэнэ хэмээх “Ваби”-гийн гоо сайхныг илэрхийлж байгаа болов уу .

14. 秋の哀わすれんとすれば初しぐれ (Buson - 1782)

Akino aware wasurento sureba hatsushigure

Autumnal sadness

Just about to forget as I was –

The first winter shower. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁴⁹

Намрын хөнгөн гуниг цээж дүүрээд

Нэгэнтээ мартюу гэтэл

Нэг мэдэхнээ өвлийн бороо шивэрчих юм (япон хэлнээс орчуулсан

Б.Сэлэнгэ)

Намрын улирал яагаад ч юм уйтгар гунигийг өгүүлнэ. Өнгөрөн одох цаг хугацааны доторх үйл яг л усны шувууд улиран одохтой адил нэгэн гунигийг үлдээх шиг санагддаг. Намрын улирал өнгөрсөн бүхнээ дурсахад тохирсон цаг үе ч юм шиг. Энэ нь намрын улирлын гоо сайхан хүний сэтгэлд шингэж байгаа явдал юм. Гэтэл таатай ч юм шиг үгүй ч юм шиг энэ гунигаас ангижрах гэтэл энэ жилийн анхны бороо шивэрч, буцаад хөнгөн гунигт автчих юм гэсэн санааг өгүүлжээ. “Хацүшигүрэ” (初時雨) нь өвлийн улирлыг илтгэсэн үг бөгөөд тухайн жилд орох хамгийн анхны бороог илтгэнэ.

15. うらやましう美しうなりて散る紅葉 (Shikou-)

Urayamashiu utsukushiu narite chiru momiji

How enviable -

Turning beautiful then falling -

Maple leaves.⁵⁰ (орч: Timothy L. Kackowski)

Гоо үзэсгэлэнгийн дээдийг олоод

⁴⁸ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.106.

⁴⁹ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.230.

⁵⁰ [http://www.takase.com/Japanese Calligraphy/Haiku/H3021_Haiku_by_Shiko.htm](http://www.takase.com/Japanese%20Calligraphy/Haiku/H3021_Haiku_by_Shiko.htm)

Гонсойх ч юмгүй унаад өгдөг
Агч модны навчинд атаархана би.⁵¹ (орос хэлнээс орчуулсан Ж.Лхагваа)
Чамд би юутай атаархана вэ
Гоо сайхны оргилд хүрээд
Унах юм, чи, навч минь!⁵² (орос хэлнээс орчуулсан Г.Аюурзана)

Байгалийн жамаараа ирээд буцдаг энэ навч ямар ч харамсах зүйлгүйгээр унаад өгөх нь улам түүнийг үзэсгэлэнтэй болгож байна. Навч цэцэглэж байхдаа сайхан. Үнэхээр гоо үзэсгэлэнгээ хүмүүст гайхуулаад мэдүүлснээс цааш дахиж ургах юм хойно гомдох зүйл үгүй. Юмны оргилд хүрсэн байхад дараа нь яасан ч гэсэн хамаагүй. Тэрхүү сайн сайхныг мэдэрсэн хүн буцаад унахад ямар ч алдах юмгүй. Өөрөөр хэлбэл гоо сайхны дээд оргилд хүрчихээд хорвоог орхих нь яруу найрагчийн туйлын зорилго. Магадгүй, тэр оргилд хүрсэн хүн амьдрах шаардлагагүй болдог биз ээ.

16. 学問のさびしさに堪へ炭をつぐ (Yamaguchi – 1924)

Gakumonno sabishisani tae sumiwo tsugu
Bearing up under
the loneliness of study,
I add fresh charcoal.⁵³ (Т.Кодaira & А.Н.Маркс)

Эрдэм номын гунигт автан
Тэвчээр алдан
Галлахаар өндийв. (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Зохиогч Токиогийн их сургуульд хууль сурдаг байсан бөгөөд нэгэн түрээсийн байранд суудаг байлаа. Хууль сурах нь яагаад ийм их ганцаардах сэтгэлийг төрүүлнэм бэ. Гэхдээ ингээд байж болохгүй, зорилгодоо хүрэхийн тулд юуг ч тэвчиж даван гарах хэрэгтэй. Тиймээс зохиогч босоод галдаа нүүрс хийж дулаацав. Энэхүү шүлэгт хүний амьдралын бэрхшээл зүдгүүр нь аз жаргал мөн хэмээх “Ваби”-гийн утгыг илтгэж буй санагдана.

17. 春立つや新年ふるき米五升 (Basho – 1648)

Haru tatsu ya shinnen furuki kome goshoo
The beginning of spring
For the new year,
Five sho of rice from last year. (орч: R.H.Blyth)

Хавар бүх дэлхийг өөрчлөв
Хуучин юмнаас үлдсэн нь гэвэл
Таван дү будаа л байв. (орос хэлнээс орчуулсан Ж.Лхагваа)

Ядуу ч гэсэн хуучин оноос үлдсэн таван дү будаагаараа шинэ оныг угтаж байгаа нь нэг талаараа аз завшаан юм гэсэн санааг илтгэжээ. Ядуу зүдүү амьдралаас үүдэх гуниг, бага ч гэсэн байгаа зүйлдээ сэтгэл хангалуун байх баяр нэгэн зэрэг мэдрэгдэж буйгаараа “Ваби”, “Саби”-гийн утга агуулагдаж байна.

---

⁵¹ “Дэлхийн шилдэг яруу найраг : Японы яруу найраг”, УБ., 2005, х.40.

⁵² “Дэлхийн шилдэг яруу найраг : Японы яруу найраг”, УБ., 2005, х. 115.

⁵³ “The Essence of Modern Haiku: 300 Poems by Seishi Yamaguchi” Mangajin, 1993, p.1.

18. 風に散り風吹きたえて落花哉 (Buson - 1776)

Kazeni chiri kaze fuki taete rakkakana

Scattering in the wind

Even when the wind dies

Falling cherry petals. (орч: Т.Saito & W.R.Nelson)⁵⁴

Сэвэлзэх салхины аясаар

Сэм сэмхэн унах интоорын цэцэгс

Салхи намдсаныг ч үл тоон чимээгүйхэн унасаар (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Салхи сэвэлзсэнээр сакүра газарт унана. Харин салхи байхгүй болсон ч сакүра анир чимээгүй унасан хэвээрээ. Энэ бол байгалийн жамыг харуулсан хайкү юм. Гадны нөлөө байхгүй ч цаг нь болсон бол унах нь ойлгомжтой. Тэр утгаараа “түр зуурын” чанарыг агуулж “Ваби”, “Саби”-г илтгэж байна.

19. 牡丹散て打かさなりぬ二三片 (Buson - 1769)

Botan chirite uchikasanarinu nisanben

Peony petals

A few fallen –

One on another. (орч: Т.Saito & W.R.Nelson)⁵⁵

Сагсайтал цэцэглэсэн цээнэ цэцгийн дэлбээ

Хэд хэдээрээ унан

Хоёр гурваараа давхаралдан бууна. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

Саяхан сүртэй цэцэглэж байсан цээнэ цэцэг гэнэт нурж унаж буй мэт хоёр гурваараа доош уналаа. Аливаа юмны амь ямар богино байдгийг гайхаж бичсэн байж болох юм. Мөн цээнэ цэцэглэхдээ ч, унахдаа ч үнэхээр үзэсгэлэнтэй гэдгийг биширсэнээрээ “Ваби” чанарыг илтгэж байгаа болов уу.

20. おもしろうてやがて悲しき鶺舟かな (Basho - 1688)

Omoshiroute yagate kanashiki ubunekana

Amused for a while

Then sad –

Cormorant boats. (орч: Т.Saito & W.R.Nelson)⁵⁶

Өвөгт хар галуугаар загас бариулахад

Хэсэгтээ л сэтгэл хангалуун байх авч

Удалгүй уйтгар гунигт автах юм. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

Саргүй шөнө өвөгт галуугаар загас бариулах нь үнэхээр хөгжилтэй, сонирхолтой ажил боловч дууссаны дараа эрэгтээ эргээд ирэхэд юу гэмээр ч юм нэгэн гуниг төрнө. Магадгүй тэр нь барьсан загасныхаа хувь тавиланг бодоод гэмтэй санагдсандаа байж болох, эсвэл хөгжилтэй байсан ажил удаан үргэлжилсэнгүй гэх бодлоос болсон ч байж магадгүй юм. Үнэхээр үзэсгэлэнтэй.

⁵⁴ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.49.

⁵⁵ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.106.

⁵⁶ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.75.

Гэхдээ гунигтай, тэр нь нулимс гарах хэмжээний гуниг биш боловч ямартай ч гуниг мөн. Хүний сэтгэл гэдэг их сонин. Нэг баярлаж байснаа гэнэт гуниглана. Саяхан цэцэглэж хөгжиж байсан юм нэг мэдэхэд алга болсон байдаг. Сэтгэл нэг л хоосон мэдрэмж төрж байгаа нь “Ваби”, “Саби” чанар болж байна.

21. 雄鯨の愛の泪や星あかり

Okujirano aino namida ya hoshiakari

A crying bull whale

Tears of love

in the starlight (D.Jackson)⁵⁷

Үгүй дээ би тэсэхгүй нь

Үгүйлсэн сэтгэлээ нууж чадахгүй нь

Сарны гэрэл доорх миний нулимсыг

Сайхан чи минь харж байгаа болов уу? (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Зохиогчийн санаанд од түгсэн шөнийн тэнгэр доор уйлж буй халимны нулимс нэгнээ үгүйлсэн хайрын нулимс гэж буусан байна. Уйтгар гуниг сэтгэлийг тэр чигээр нь бүрхэж байна. Магадгүй тэр нулимс нь зохиогчийн өөрийн нулимс ч байж болох юм.

22. 父母のしきりに恋し雉の声 (Basho - 1688)

Chichihahano shikirini koishi kijino koe

For my father, mother

How I pine -

A pheasant's call. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁵⁸

Гургуулийн өнчин дуу

Гуниг зүрхэнд шивнэж

Аав л ижийг минь бодогдуулав. (орос хэлнээс орчуулсан Ж.Лхагваа)

Хавар. Анир чимээгүй модны дунд байсан Башё уйлах гургуулийн дууг сонсоод аав ээжийгээ дурссан ажээ.

23. 虹立つも消ゆるも音を立てずして

Niji tatsumo kiyurumo otowo tatezushite

The rainbow comes

And then the colors disappear

Not making a sound (D.Jackson)⁵⁹

Солонго чи гарахдаа чимээгүй ирдэг ч

Баяр баяслыг бидэнд авчирдаг

Харин алга болохдоо чи

Уйтгар гунигийг бидэнд үлдээдэг (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Зохиогч солонго татан, арилж буй байдлыг хараад энэхүү хайкүг бичжээ. Солонго ямар ч чимээ аниргүйгээр ирээд буцдаг. Гэхдээ юу ч хэлээгүй мөртлөө

---

⁵⁷ 「御詠えシリーズ第二集：俳句の美」2010、p.30-31.

⁵⁸ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.6.

⁵⁹ 「御詠えシリーズ第二集：俳句の美」2010、p.54-55.

үзэмжит гоо сайхнаа харуулахдаа биднийг маш их баярлуулдаг ч явахдаа бас юу ч хэлэхгүйгээр одож биднийг гуниглуулна. Гоо сайхан зүйл чимээ аниргүй байдлаар илрэхдээ хамгийн сайхан байж магадгүй юм гэдэг нь угтаа “Ваби” юм болов уу.

24. 雪の朝独り干鮭を噛み得たり (Basho - 1680)

Yukino asa hitori karazakewo kami-etari

A snowy morning

All I've got is dried salmon

To chew all alone⁶⁰ (Sharon Hahn Darlin)

The morning of snow,

I find myself chewing alone

Strips of dried salmon. (Yuasa)

The snowy morning -

Being alone, I am happy

Eating dry salmon (Peipei Qui)

Цас будрах нэгэн өглөө

Ганцаараа би загас иднэ

Аяа, юутай сайхан

Цас будрах нэгэн өглөө

Ганцаараа би загас иднэ

Аяа, юутай гаслантай (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Энэ шүлэгт ямар нэгэн тодорхой тайлбаргүйгээр энгийн хоёр үзэгдлийг оруулсан нь шүлгийг улам учир битүүлэг, сонирхолтой болгож байна. Зохиогчийн санааг ямар ч байдлаар ойлгож болох юм. Тэрээр цас орж байгаа учраас гадагшаа гарч найзуудтайгаа уулзаж чадахгүй, гэртээ ганцаараа хатсан загас идэхээс өөр аргагүй байгааг хэлж байгаа эсвэл цас орсноор гэртээ ганцаараа тайван хоолоо идэх боломжтой болсноо хэлж байж ч мэдэх юм. Зүгээр л өглөөний хоолоо идэнгээ цонхоор цас унахыг хараад юм зажилж чадаж байгаадаа баярлаж байгаа байж бас болох юм. Тиймээс орчуулагчид олон янзаар орчуулсан байгааг дээрхээс харж болно. Мөн шүлэгт буусан дүрслэлүүд энгийн бөгөөд нийтлэг чанартай байгаагаараа “Ваби”-г агуулж байна гэж үзэж болох юм. Түүнчлэн “ганцаараа” гэдэг үг нь энгийн дүр зургийг ойлгуулахад чухал үүрэг гүйцэтгэх тул шүлгийн амин сүнс болно. Энэ үг дүрслэлийг улам өнгөлж “Саби”-гийн элемент болж байна.

25. わが歩む落葉の音のあるばかり (Sugita -)

Waga ayumu ochibano otono arubakari

The only sound

The crush of fallen leaves

As I walk⁶¹ (D.Jackson)

⁶⁰ <http://washokufood.blogspot.jp/2008/04/basho-issa.html>

⁶¹ 「御詠えシリーズ第二集：俳句の美」2010, p.72.

Алхаад би явж байлаа

Аяархан гэгч нь чимээ дуугарлаа

Гайхан чих тавин сонстол

Газарт хэвтэх навчсын чимээ байлаа. (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Өвөл. Зохиогч ойд ганцаараа гүн бодолд автан алхаж байтал нэг юм анзаарав. Гарч байгаа чимээ зөвхөн газарт унасан навчны дуу байлаа. Энэ нь зохиогчийн ганцаардлыг улам нэмсэн бололтой. Энэхүү нам гүм, гунигтай байдал нь “Ваби”, “Саби”-г илтгэх аж.

26. 椎の花人もすさめぬ匂かな (Buson - 1776)

Shiino hana hitomo susamenu nioikana

Pasania flowers –

Their smell

Not loved by people. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁶²

Ший модны цэцэгс

Ойр тойрон үнэр түгээх авч

Хүмүүс төдийлөн дургүй. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

Ший модны цэцэгсийн зовлон. Олноороо ургаж үнэрээ түгээдэг боловч хүмүүс үнэрт нь тийм ч дуртай биш. Хэт хурц үнэртэй, өнгө зүсээрээ ч хүний нүдэнд төдийлөн өртөөд байдаггүй. Энэ бол магадгүй байгалиасаа заяасан тавилан ч юм уу нуугдмал гоо үзэсгэлэн ч байж болох юм.

27. ふられたる其夜かしこし川千鳥 (Buson - 1768)

Furaretaru sonoyo kashikoshi kawachidori

Jilted I was –

That night so properly plaintaive

The river plovers. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁶³

Бүтээгүй дурлалдаа гансарч

Битүү гунигт автсан шөнө

Бүүвэйн дуу аялах мэт усны шаазгай (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Хэт их гунигт автаж хорвоо ертөнцийг үзэн ядаж байх үед усны шаазгай дуугарч сэтгэлийг бага ч болов уу тайвшруулав. Бас л байгальтайгаа харьцаж тайтгарал авч буй санаа юм. Дэндүү их гунигт автсан ч амьдрал үргэлжилж байгаа, нэг юмыг алдсан ч нөгөөг нь олж авдаг тийм л хорвоо. Тиймээс алдсан юмандаа харамсахгүйгээр урагш нэг алхам алхаж ирээдүй рүү тэмүүл гэсэн санааг агуулж байгаа болов уу.

28. 悲しさや釣の糸ふく秋の風 (Buson - 1773)

Kanashisa ya tsurino ito fuku akino kaze

Ah, grief and sadness !

The fishing-line trembles

---

⁶² Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.107.

⁶³ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.228.

In the autumn breeze. (Орч: Blyth)

Уйтай намрын салхинд

Чичрэх уурганы утас

Гэгэлзэх миний сэтгэл (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Энэ шүлэгт зохиогч өөрөө гунигтай байна гэхээсээ илүү намрын салхинд хөдөлж буй уурганы утсыг харах нь гунигтай байна гэх санааг агуулж байна. Нутгаасаа гараад хэдэн арван жил өөрийн төрсөн нутаг, аав ээжийн талаар бичээгүй, яриагүй. Гэвч хөгширсөн тэрээр нутагтаа зориулсан ганцаардал, сэтгэлийнхээ хөдлөлийг ийнхүү өгүүлсэн ажээ.

29. ひごろ憎き鳥も雪の朝哉 (Basho - 1690)

Higoro nikuki karasumo yukino asakana

Ordinarily detested

Are the crows

But on a snowy morning -. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁶⁴

Өвлийн өглөө анхны цасан дээр

Өөдгүй хэрээ ч

Өнгө засчээ (орос хэлнээс орчуулсан Ж.Лхагваа)

Цастай өглөө бүх юм цоо шинэ, цэвэр тунгалаг мэт санагдаж ямагт таагүй сэтгэгдэл төрүүлж байдаг хэрээ ч гэсэн энэ өглөө давгүй харагдаж байна гэсэн санааг агуулжээ. Энэ нь бид аливаа юмыг дандаа нэг талаас, туйлширсан бодлоор хардгийг илэрхийлж байгаа болов уу. Зөвхөн нэг талаас хараад байлгүй сайн муу аль алиныг нь харж ойлгох хэрэгтэй. Тиймээс ч энд үргэлж зэвүүн харагддаг байсан хэрээний сайхныг нь олж харсан тул “Ваби”, “Саби” -гийн элемент оршиж байгаа болов уу.

30. 鶯の鳴とばかりにつぎ穂哉 (Issa -1808)

Uguisuno naku to bakarini tsugiho kana

Just hearing a nightingale

Is enough...

Grafting a branch (орч: David Lanoue)

Аяа, юутай их чимээ вэ

Алтан гургалдайн дуугарах дуу

Шаржигнан сонсогдох мөчрүүд (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Исса алтан гургалдайн дууг сонсох төдийд модонд мөчир залгаж суулгах зэрэг хаврын бэлтгэл ажилдаа орох эрч хүчийг олж авсан байна. Хүн байгальтайгаа дотно байж, нэг нэгэндээ дэм болж буй санааг агуулж байна. Хэрэв бид байгальтайгаа илүү дотно байсан бол эд баялагаас илүүтэйгээр сэтгэлийн таашаалыг бие биенээсээ ийнхүү олж мэдрэх биз ээ.

⁶⁴ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.203.

31. 朝顔は下手の書くさへあはれなり (Basho - 1687)

Asagao wa hetano kaku sae aware nari

Morning glory:

Even when painted poorly,

It has pathos (Tr. Barnhill)

Even when painted poorly

The morning glory

Is touching . . . (paraverse by Elaine Andre)

Хэдий тааруухан зурагдсан ч

Ангирын хөл цэцэг (ипомея)

Юутай сэтгэл татам бэ (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Башё өөрийн шавь болох Рансэцү-гийн зурсан зургийг шүүмжилж бичсэн шүлэг. Багш шавь хоёрын хооронд нууцлах, нэрэлхэх зүйл байхгүй гэсэн санааг гаргасан шүлэг юм. Ангирын хөл цэцгийг зурья гэвэл хэн ч дажгүй зурж чадна. Тааруу хүний зурсан зураг санаанд оромгүй байдлаар сайхан харагддаг тал бий. Хүүхдийн зурагт юу хамгийн их сэтгэл татдаг вэ гэхээр сэтгэл нь маш их шингэсэн байдаг болохоор тэр юм. Зураад сурчихсан мэргэжлийн хүнд чадвар, техник нь байсан ч сэтгэл байхгүй болохоор ямар хэрэг байна гэсэн санааг өгүүлсэн юм болов уу.

32. 紅葉してそれも散行桜かな (Buson - ?)

Momijishite soremo chiriyuku sakurakana

Turning red

Its leaves also scatter –

A cherry tree.⁶⁵

Улаанаар туяарч

Удаанаар унах юм навчис нь

Улаан сакүра (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Сакүрагийн мод бусад модтой харьцуулбал арай хурдан шарлаж намар ирснийг дуулгадаг. Улайж шарлаад гуниг төрүүлдэг мод хавар ирэхээр дахин цэцэглэж өнгөндөө орох юм. Хүний амьдралд ч мөн адил уруудах үе нэг бий, бас цэцэглэж дээш гарах нэгэн үе бий. Энэ шүлгэнд тэр аяараа “Ваби”, “Саби” шингэжээ.

33. 白梅に明くる夜ばかりとなりけり (Buson -)

Shira-umemi akuru yo bakari to narini keri

It is now the moment

When white plum blossoms

Lighten into dawn (орч: Crowley)

Шөнийг гэрэлтүүлэх

Цагаан үмэ (лис) цэцэглэх цаг

Хаяанд ирлээ (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

---

⁶⁵ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p. 184.

Хавар цаг. Яруу найрагч Бүсөний сүүлчийн шүлэг. 12-р сар болж байсан ч яруу найрагчийн сэтгэл аль хэдийнээ хавар луу чиглэсэн байлаа. Өвөл дуусч цагаан лис цэцэглэж эхэлж байгаа нь харанхуй шөнийг гэрэлтүүлнэ. Хаашаа ч харсан лис цэцэг. Орой л болчихвол цэцэг гэрэлтэх гээд байна. Өөр юм үлдсэнгүй. Энэ шүлэгт улиран одсоны уйтгар гуниг, ирээдүйн гэрэл гэгээрүү тэмүүлсэн итгэл найдварын аль аль нь шингэжээ.

34. うきわれをさびしがらせよ 閑古鳥 (Basho - 1691)

Ukiwarewo sabishigaraseyo kankodori

Melancholic I am –

Deepen this solitude

Cuckoo bird. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁶⁶

Хөхөө шувуу чи

Энэ урвуу дорой намайг

Жаахан ч гэсэн ганцаардуулаач. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

Зун. Ганцаардлыг хүсэмжилсэн хайкү. “Хөхөө шувуу минь, энэ гунигт дуугаараа хорвоо ертөнцөд цөхрөн ганцаардаж буй намайг гунигт автуулаач. Би тэр гунигийн дотор шингэмээр байна” гэсэн санааг гаргаж байгаа болов уу. Би нэгэнтээ ганцаардаж байна, гэхдээ би амар амгалан баймаар байна гэж хүсэж байгаа бололтой.

35. 閑かさや岩にしみ入蟬の声 (Basho - 1689)

Shizukasa ya iwani shimiiru semino koe

Stillness –

Into the rocks

Sinks the voice of cicadas. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁶⁷

Чив чимээгүйн дунд сонсогдох

Хүрэлзгэний дуу

Хаданд шингэнэ. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

“Сэми” (蝉) гэгч хорхой нь зуны үед үүрнээсээ гарч чангаар дуугардаг. Халуун байх тусам дуу нь чангардаг этгээд амьтан юм. Гадаад хүний чихэнд таагүй, ядаргаатай сонсогдож болох ч япон хүний хувьд их таатай, сэтгэлд дотно мэдрэмж төрүүлдэг байна. Хэрвээ энэ амьтан байхгүй бол зун болсон юм шиг мэдрэмж огт төрдөггүй гэлтэй. Чив чимээгүй байсан чинь гэнэт сэми-гийн дуу гарлаа. Тэр дуу нь хаданд шингэж мөнөөх анир чимээгүй байдал эргэж ирлээ гэсэн санааг илэрхийлэх гэсэн болов уу.

36. 古巢ただあはれなるべき隣かな (Basho - 1686)

Furusu tada aware naru beki tonari kana

The old nest

Will be so very lonely without

⁶⁶ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.81.

⁶⁷ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.84.

My neighbour⁶⁸ (орч: Gabi Greve)

Алсын замд гарсан хөршөө

Хөгшин миний бие

Ямар их санагалзана вэ (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Зохиогчийн дотно хөрш болох Сооха (宗波) Киото хот руу шашин мөргөлийн аялалд явжээ. Башё амьдралын мөрөө хөөн одсон бяцхан үр нь үүрээ орхин явж өөрөө ээж шувуу нь юм шиг санагдаж үүнийг зориулж бичжээ. Байгаа үед нь үнэ цэнийг нь сайн мэдрэхгүй байсан ч явахаар нь ямар их хань болж байсныг нь ухаарсан хэрэг буй за.

37. ふた葉三葉ちりて日くる紅葉かな (Buson - 1782)

Futaba miba chirite hikururu momijikana

Leaves, two or three, fall

Then sunset –

A crimson maple tree. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁶⁹

Навчис унана, нэг хоёроороо

Нар жаргана, намрын орой

Нилдээ улааран харагдана агч мод (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Агч модны гоо үзэсгэлэн хүний сэтгэлд шингэн орж сэтгэл зүрхийг эмзэглүүлдэг. Өөрөөр хэлбэл улайж шарласан навчисны сайхан нь хаа нэгтээ үргэлж гунигийг мэдрүүлдэг. Нов ногоон байсан мод намар болоход улайж сайхан ч тун удахгүй хоосон мөчир болно гэж бодохоор хөнгөн гуниг төрнө. Гэхдээ түүнийг улам гоё, нандин болгож байгаа нь түрхэн зуур орших чанарт нь байгаа ажээ.

38. 昼顔に米搗き涼むあはれなり (Basho -1681)

Hirugaoni kometsuki suzumu aware nari

By the noonflower

A rice-pounder cools himself:

A sight so moving⁷⁰ (Орч: Barnhill)

Алтан агийн үзэсгэлэнг

Бишрэн суух

Будаа цайруулагч хүн (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Будаа цайруулагч өдөржингөө ажиллаад их ядарчээ. Тэгээд амсхийхээр сүүдэрт суугаад духныхаа хөлсийг арчиж байлаа. Хашааны хажуугаар нарны халууныг үл тоон ургасан цэцгийг эрэгтэй ч сайн анзаараагүй, цэцэг ч түүнийг огт анзаараагүй байв. Гэхдээ тэр цэцэг яагаад ч юм будаа цайруулагч эрийн сэтгэлийг татаж, цэцгийн зүг ширтэж хараагаа салгаж чадахгүй болжээ.

---

⁶⁸ <http://wkdhaikutopics.blogspot.com/2007/08/loneliness-sabishisa.html>

⁶⁹ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.183.

⁷⁰ <http://matsuobasho-wkd.blogspot.com/2012/06/aware.html>

39. 花ちるや末代無智の凡夫衆 (Issa - 1819)

Hana chiru ya matsudai muchino bonpushuu

Cherry blossoms scatter--

The ignorant masses

Of these latter days⁷¹ (орч: David Lanoue)

Цэцэгс хагдрах мөчийг

Ухамсарлаж ойлгохгүй

Хүмүүс (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Ургаад дэлгэрсэн байхдаа гоо үзэсгэлэнгийн дээд байдаг сакура цэцгийн хагдран унахын гоо сайхныг хүмүүс мэддэггүй. Одоогийн нийгэмд Сакура цэцэг ч мөн түр хугацааны зүйл. Юу ч түүнийг өөрчилж чадахгүй. Эд хөрөнгө, зугаа цэнгэл ч бас үүрдийн бус зуурдын зүйл мөн. Бид ирэхдээ юу ч авчраагүй бол буцахдаа бас юуг ч авч явахгүй.

40. 世の人の見付ぬ花や軒の栗 (Basho - 1689)

Yono hitono mitsukenu hanaya nokino kuri

Rarely noticed –

Chestnuts in bloom

Beside the eaves. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁷²

Саравчин доорх

Туулайн бөөр цэцгийг

Хүмүүс хаа нэг анзаарна. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

Туулайн бөөр цэцэг газарт байхдаа төдийлөн анхаарал татдаггүй. Хүмүүс ч түүнийг тогтож тоож хардаггүй. Модны сүүдэрт нуугдаж буй энэхүү даруухан цэцгийг хажуудаа байлгаж усалж, хайрлаж буй гэрийн эзний нийгмээс тусгаарлагдсан, тайван уужуу байдлыг өгүүлсэн хайкү юм. Нүдэнд тод үзэгдэх зүйл биш бараг харагдахгүй, анзаарагдаагүй юмны гоо сайхныг олж харж байгаа нь үүнээс харагдаж байна.

41. 花みな枯れてあはれをこぼす草の種 (Basho -)

Hana mina karete awarewo kobosu kusano tane

Fowers all withered,

Spilling their sadness:

Seeds for grass (орч: Barnhill)⁷³

Цэцэгс хагдарч

Хатсан навчис нь газарт унана

Аяа, юутай гаслантай (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Өвлийн улирал ирснээр цэцэгт хүрээлэнгийн сайхан цэцэгс бүгд хагдарч байна. Унаж буй цэцгийнх нь үрийг харвал мөнөөх гайхалтай цэцэг байсан төрх

⁷¹ <http://haikuguy.com/issa/haiku.php?code=216.10a>

⁷² Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.83.

⁷³ <http://matsuobasho-wkd.blogspot.com/2012/06/aware.html>

нь санагдаж, удахгүй дахиад тийм цэцэг болно гэдэг нь бодогдож сэтгэл гэгэлзэнэ. Одоо байгаа төрх нь дэндүү гунигтай ч цаг хугацаа өнгөрөхөөр буцаад нөгөө гоо үзэсгэлэнгээ олж авна. Энд бас сэтгэлийн тэнхээ, найдвар, хүсэл шингэсэн байна.

42. 限りある命のひまや秋の暮れ (Buson - 1782)

Kagiriaru inochino himaya akino kure

A while of

My limited life –

The autumn sunset. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁷⁴

Амьдрал мөнх бус

Амсхийх энэхэн зуур

Аажуухнаар шингэх намрын нар (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Завгүй явж явж нэг түр амсхийе гэтэл намрын нар шингэчих юм. Намрын нар гарч ирсэн ч буцаад шингэнэ. Хүн төрөөд үхнэ. Тэр бол хүн хүний мэддэг зүйл. Завгүй ажиллаж, завгүй зугаацаж, завгүй амьдарсаар нэг түр амрая гэтэл “нар шингэчих” тийм богино амьдрал. Энэ ч утгаараа “Ваби”, “Саби” -г агуулж байна.

43. さびしさのうれしくも有秋の暮れ (Buson - 1776)

Sabishisano ureshikumo ari akino kure

In the solitude

There is pleasure too –

Autumnal sunset. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁷⁵

Ганцаардал ч сэтгэлийг минь чимнэ

Гагцхүү намрын жаргах нар байгаагүй бол

Гунигтай хорвоо байхсан (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Уйтгар гуниг хааяа сэтгэлийн тэнхээ ч бас болдог. Байнга аз жаргалтай байгаад байвал аз жаргал гэдэг зүйлийн учир утгыг сайн ойлгохоо болино. Уйтай намрын орой байхгүй байсан бол хорвоо дэндүү уйтгартай байх байсан. Тиймээс ч гуниг хүний амьдралыг чимж өгдөг байх гэсэн санааг илэрхийлсэн гэж бодож байна. Гуниг гэдэг өөрөө аз жаргалгүй байхыг хэлж байгаа мэт боловч аз жаргалыг мэдрэхийн тулд гунигийг ч бас мэдрэх нь хүний хорвоогийн жам биз ээ. Тийм учир “Ваби”, “Саби” үүнд утгаа яг олсон мэт санагдана.

44. 汲みて知るぬるみに昔なつかしや (Issa - 1795)

Kumite shiru nurumini mukashi natsukashi ya

Drawing water

It's tepid...

Nostalgia for olden times (Орч: David Lanoue)

---

⁷⁴ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.182.

⁷⁵ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.166.

Бүлээн ус

Хуучны өдрүүдийг минь санагдуулж

Дулаахан мэдрэмж төрүүлнэ (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Исса энэ хайкүг Шикоку аралд байрлах Мацүяма руу явж байхдаа Башёгийн нэгэн шүлгийг (te o irete shiru/ kame no mizu) сийлсэн чулуун хөшөөг хараад бичжээ. “Нацүкашии” (懐かしい) гэдэг үгийг шууд буулгах бас хэцүү. Энэ нь ихэвчлэн хуучин болсон, эсвэл өнгөрсөн жаргалтай сайхан зүйлээ эргэж санаад дулаан мэдрэмж авч байгаа сэтгэлийн илэрхийллийг хэлдэг.

45. 故里や酒はあしくとそばの花 (Buson - 1774)

Furusato ya sakewa ashikuto sobano hana

My hometown –

Though the sake is not good

Buckwheat flowers. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁷⁶

Төрсөн нутаг минь

Тийм ч амттай архи биш ч

Дэргэд минь сагадын цэцэг (япон хэлнээс орчуулсан Б.Сэлэнгэ)

Японд уулархаг газар сагадын цэцэг ургадаг бөгөөд түүний гурил нь гурилтай хоол, банш зэрэгт хэрэглэгддэг. Олон газар энэ амттай хоолоороо цуутай байдаг. Зохиогч төрсөн нутгаа санагалзаж байгаа нь харагдаж байна. Эр хүний хувьд архи уух нь ядаргаагаар тайлах, зугаацах гэх мэтээр чухал үүрэг гүйцэтгэдэг боловч төрсөн нутгийн хоол байхад архи байхгүй ч байсан болно гэсэн санааг өгүүлж байгаа болов уу.

46. 雁やのこるものみな美しき (Ishida - 1943)

Karigane ya nokoru mono mina utsukushiki

A flock of wild geese -

The things I leave behind

Are all so beautiful⁷⁷ (орч: Gabi Greve)

Зэрлэг галууны сүрэг,

Ард минь үлдэх хэн бүхэн

Үзэсгэлэнтэй. (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Ишида Хакёод 1943 оны 9 сарын 23-нд цэрэгт татагдах талаар албан бичиг ирэв. Тэр үед зохиогч ард үлдсэн гэр бүл, найз нөхдөө бодон алсын замд гарлаа. Оройн тэнгэрт зэрлэг галууны сүрэг нисээд бөөн дуу шуугиан болж байгаад алга болов. Энэ дуу Хакёогийн мэдэрч буй уй гуниг, түүний ард үлдсэн бүхний гоо сайхныг сэтгэлдээ шингээж буйг илэрхийлж байгаа аж. Ард үлдээсэн бүхнээ тэр улам бүр хайрлах болж, тэр бүхэн нь өмнөхөөсөө ч илүү үзэсгэлэнтэй харагдаж байлаа. Түүний уй гуниг гуаглан алга болж буй зэрлэг галуунуудын дүр зурганд шингэсэн байна. Хүн өөрт нь байгаа юмаа алга

⁷⁶ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.163.

⁷⁷ <http://wkdhakutopics.blogspot.com/2007/08/loneliness-sabishisa.html>

болсных нь дараа ойлгож, үнэ цэнийг нь мэдэрдэг гэдэг. Нүдний өмнө харагддаггүй байсан тэр гоо үзэсгэлэн уусан алга болохдоо дүрээ нээдэг “Ваби” юм болов уу.

47. どむみりとあふちや雨の花曇 (Basho - 1694)

Donmirito ouchi ya ameno hanagumori

A bead tree, dull-looking –

Clouds of cherry blossoms

On a rainy day. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁷⁸

Сакүра цэцэгс

Мананд хучигдан харагдах

Юутай уйтай. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

Сайхан өнгөтэй цэцэгс дэлгэрсэн байхад дээр нь манангаар бүрхэгдсэн тэнгэр яагаад ч юм их гунигтай харагдана. Мөдхөн бороо орох гэж байгаа нь байдлыг улам ч гунигтай болгох шиг. Аялалд яваад ядарсан Башё байгалийн энэ байдлыг хараад санаа алдаж бичсэн шүлэг юм.

48. 大螢ゆらりゆらりと通りけり (Issa -)

Obotaru yurari-yurari to torikeri

A beautiful firefly

Nonchalantly

Passes by (D.Jackson)⁷⁹

Гэрэл цацруулсан гэрэлт цох

Гялтганан гялтганасаар

Нисэн одлоо (япон хэлнээс орчуулсан Б.Амаржаргал)

Түүхэн талаас үзвэл япончууд гэрэлт цоход их дуртай байсаар иржээ. Түүний энгийн гоо үзэсгэлэн нь японы яруу найрагт их гардаг юм. Гэрэлт цохнууд зуны дулаан үдэш, мөн таатай сайхан дурсамжуудыг санагдуулдаг. Энэ шүлэгт том том гэрэлт цох ийш тийш хөнгөн, удаан нисэж байхыг илэрхийлсэн нь зохиогчийн сэтгэлийг зуны харанхуй тэрхэн агшинд маш их хөдөлгөжээ. Бидний нүдний өмнө байгаа өчүүхэн зүйл хүртэл сэтгэлийг санаанд оромгүйгээр хөдөлгөж чаддаг.

49. 橋なくて日くれんとする春の水 (Buson - 1775)

Hashi nakute hi kurentosuru haruno mizu

No bridge and

The sun about to set –

Water in spring. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁸⁰

Нарны тусгалыг зааглах гүүргүй болоод ч тэр үү

Алтан нарны бүхий л цацрагийг өөртөө шингээх

---

⁷⁸ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p. 83.

⁷⁹ 「御詠えシリーズ第二集：俳句の美」2010、p.29.

⁸⁰ Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p. 48.

Хаврын гол. (япон хэлнээс орчуулсан Ж.Лхамаа)

“Гадуур зугаалж явтал нэг голтой тааралдав. Хаврын гол сайхан урсаж байлаа. Дээгүүр нь ч харсан, доогуур нь ч харсан, гүүр гэх юм байхгүй байлаа. Хүний сүүдэр ч харагдахгүй газар байна даа гэж бодтол алсад нэг айлын гэрэл харагдтал хаврын нар аль хэдийнээ шингэснийг анзаарав. Голын усанд тусах гэрэл ч уусч алга болж байв”⁸¹ гэсэн санааг агуулжээ. Байдлыг их энгийнээр илэрхийлж аялалын нэгээхэн хэсгээ дурдсан байна. Аялагчид голыг гатлах гүүр байгаагүй ч, сайхан унтах байр сав байгаагүй ч, ганц хундаглачих архи байгаагүй ч түүнд санаа зовох юм байхгүй байв. Түүнд онгон байгальд голын усны урсгалыг сонсож, шөнийн тэнгэрт харагдах сарыг ширтэн хэвтэх нь таатай аж. Энэ утгаараа байгаль дундаа орж гоо сайхныг нь биширч байгаа санааг илэрхийлснээр “Ваби” оршиж байгаа юм.

50. 露の世は露の世ながらさりながら (Issa - 1819)

Tsuyuno yowa tsuyunoyonagara sarinagara

The world of dew is indeed

The fleeting world of dew –

And yet, and yet. (орч: T.Saito & W.R.Nelson)⁸²

Амьдрал гэдэг шүүдэр,

Шүүдрийн дусалхан байг,

Гэлээ ч гэсэн дээ...⁸³ (орос хэлнээс орчуулсан Г.Аюурзана)

Намар. Яруу найрагч Иссагийн амьдрал үхэл хагацлаар дүүрэн байв. 1763 онд төрсөн тэрээр гурван настайдаа төрсөн эхээ алдаж, найман насандаа хойд эхтэй болж эрэгтэй дүүтэй болжээ. Хойд эхдээ тийм дуртай байгаагүй Исса арван дөрөвтэйдээ хайрт эмээгээ алджээ. Ганцаардсан тэрээр өөрийн гэртээ байхаасаа дургүйцэж гадуур их тэнэдэг болж, хойд эх нь гаргаж буй үйлдэлд нь дургүйцсэний үр дүнд аав нь түүнийг холын Эдо (одоогийн Токио) руу явуулжээ. Аав нь 1801 онд нас барсны дараа хойд эхтэйгээ өв хөрөнгөө булаацалдаж сүүлд нь талыг нь авч чаджээ. 49 насандаа эх нутаг руугаа буцаж эхнэр авч хэсэг аз жаргалтай амьдарсан боловч эхний хүүхэд нь төрмөгцөө нас баржээ. Хоёр жилийн дараа охин төрсөн ч нэг жилийн дараа өвчнөөр явжээ. Эрт дээр үеэс хорвоо ертөнцийг хэмжиж болохгүй, хэмжээлшгүй, мөнхийн бус гэдэг утгаараа шүүдрийн дусалтай зүйрлүүлж иржээ. Шүүдэр өглөөний нар гарахаас өмнө алга болдог богино амьдралтай. Хүний амьдрал ч бас тийм биш гэж үү? Зохиогч мөнхийн бус хорвоо гэдгийг нь ойлгож байгаа боловч үхэл хагацлын шаналал ертөнцийг шүүдрийн дусалхан шүү дээ гэж өөртөө ойлгуулсан ч зовоосоор байх юм гэсэн утга санааг илэрхийлсэн байна. “Түрхэн зуурын” гэдэг санаагаараа “Ваби” чанарыг илтгэж байна. Хорвоо бол мөнх бус гэдгийг би ухамсарлаж байна, даанч зовлон намайг орхихгүй юм гэснээр “Саби” бий болж байна. “Ваби”, “Саби” нь хөгшрөлт, зовлон, үхэл хагацлыг ойлгож хүлээн

⁸¹ 「古典日本文学31: 与謝蕪村集、小林一茶集」筑摩書房、1976、p.28.

⁸² Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, p.197.

⁸³ “Дэлхийн шилдэг яруу найраг : Японы яруу найраг”, УБ 2005, х. 114.

авахыг ч хэлнэ. Зохиогч өөртөө ойлгуулах гэж хичээж байгаа ч уйтгарт автаж байгаа нь бас л “Ваби”, “Саби”-г илтгэж байгаа юм болов уу.

Ийнхүү, японы алдарт яруу найрагчдын бичсэн зарим шүлэг ба тэдгээрийн орчуулгад ажиглалт хийж үзсэнээр дараахи дүгнэлт, эргэцүүлэлд хүрлээ:

- “Ваби”, “Саби” бол зүгээр нэг үг биш юм. Энэ бол гарт баригдаж, нүдэнд үзэгдэхгүй япончуудын ертөнцийг үзэх үзэл. Хүн өөртөө болон эргэн тойронд байгаа юмандаа сэтгэл хангалуун байх нь ховор. Харин шинэ ба хуучин эд зүйлс, сайхан ба муухайд, өнгөрсөн, одоо ба ирээдүйд, ер нь энэ ертөнцийн юм бүхэнд гоо сайхан оршдог гэсэн утгыг агуулж байна. Энэ утгаараа хүмүүст ийнхүү гоо сайхныг ойлгуулах, мэдрүүлэх арга хэлбэр, үзэл бодол гэж хэлж болно. Хорвоо ертөнцийн сайн сайхныг шагшин магтсан гэгээн үзэл юм.
- “Ваби”, “Саби” нь аливаа зүйлийг сайн талаас харах үзэл. Дутагдал, муу муухай зүйлээс гоо сайхныг олж мэдрэх философи мөн. Иймдээ ч нэг л шүлгийн орчуулгад “уйтгар гуниг”, “аз жаргал” хоёр ижил утгаар бууж байгаа тохиолдол цөөнгүй байна. Энэ үзэл бол хөгжил цэцэглэлт, сайн сайхны төлөө эрмэлзлийн үндэс. Иймээс “Ваби”, “Саби”-гийн тухай дэлгэрүүлэн судалж түгээх нь хүмүүсийн дотоод ертөнцийг гэгээрүүлэхэд бага ч болов тус нэмэр болох мэт санагдана.
- “Ваби”, “Саби” нь Японы яруу найрагт хэрхэн тусгалаа олсны нэг тод жишээ нь хайкү шүлэг мөн болох нь харагдлаа. Иймд хүмүүст энэхүү үзлийг ойлгуулан түгээх хамгийн дөт замын нэг нь хайкү шүлэг болно. Цаашид хайкү шүлгийг япон хэлнээс орчуулж хэвлэн түгээх явдал нь “Ваби”, “Саби” үзэл, япончуудын оюуны соёлыг таниулахад чухал ач холбогдолтой гэж үзэж байна.
- Хайкү шүлгийг орчуулга болон шүлэг зохиогдсон түүх зэрэгтэй нь уялдуудан судалж үзэхэд байгаль ертөнцийн үзэгдлээр төлөөлөн хүмүүний амьдралын утга учир, ололт амжилт, баяр гуниг, гоо сайхан зэрэг бүхий л зүйлийг илтгэж буй нь харагдлаа. Энэ утгаараа хайкү шүлэг нь япончуудын гоо сайхныг үзэх “Ваби”, “Саби” ойлголтын өвөрмөц нэгэн төлөөлөл болж байна гэж үзэж болох юм. Иймд харийн хэл, соёлыг судалж буй бидний хувьд япончуудын ертөнцийг үзэх үзэл, тэр дундаа гоо сайхныг таашаах үзлийг улам гүнзгийрүүлэн судалж үзүүштэй юм.

Ном зүй

1. Г.Аюурзана, “Зэн буддизм: Амьдралаас ангижрахуй”, УБ., 2010.
2. “Дэлхийн шилдэг яруу найраг III боть: Японы яруу найраг”, УБ., 2005.
3. Д.Мандах, “Япон уран зохиолыг монгол хэлнээ орчуулсан туршлага, зарим шинэлэг асуудал”, УБ., 2010.
4. “Японы утга зохиолын симпозиум: илтгэлийн эмхтгэл”, УБ., 2005.
5. Andrew Juniper, “The Japanese Art of Impermanence”, 2003.
6. Encyclopedia: Nipponica 2001, 1986.

7. Encyclopedia: Nipponica 2011, 1988.
8. Robin D. Gill “Mad in Translation: A Thousand Years of Kyoka, Comic Japanese Poetry In the Classic Waka Mode”, 2009.
9. Simon G. Brown. “Practical Wabi Sabi”, UK, 2007.
10. Takashi Kodaira, Alfred H. Marks “The Essence of Modern Haiku: 300 Poems by Seishi Yamaguchi” Mangajin, 1993.
11. Takafumi Saito, William R. Nelson “1020 Haiku in Translation: The Heart of Basho, Buson and Issa”, 2010.
12. 「御誂えシリーズ第二集：俳句の美」
13. 「古典日本文学 31：与謝蕪村集、小林一茶集」筑摩書房、1976.
14. 「古典日本文学 29：松尾芭蕉集 上」筑摩書房、1976.
15. 松本明監修「大辞泉」小学館、1995.

Abstract

In this article we aimed to analyze some Japanese haiku to explore Wabi Sabi contents in association with the poems’ historical background and compared the translations to Mongolian and English. We have found out a lot of feelings in human life such as sadness loneliness happiness and beauty in each haiku. Haiku is the great and the ideal way to express Wabi Sabi.